

Pravidlá bezpečnosti pri práci v chove hovädzieho dobytku

Ing. Jozef Poláček, riaditeľ ZCHMD

Vážení chovatelia

Práca a manipulácia so zvieratami v stádach dojčiacich kráv prináša riziká pracovných úrazov. V niektorých prípadoch dokonca i smrteľných. Majiteľ chovu, v ktorom sa vyskytne takáto mimoriadna udalosť a jeho zamestnanec bol ošetrovaný je obratom navštívený pracovníkmi Inšpektorátu bezpečnosti práce. Majiteľ zvierat musí preukázať, že splnil zákonom stanovené podmienky.

Zväz sa už dlhšie zaujíma o túto problematiku. Navštívili sme aj archív a snažili sme sa pátrať po predpisoch ktoré platili pred rokom 1990. Náš Zväz sa zamerával len na kategóriu HD. Vzhľadom na výskyt ťažkých pracovných úrazov spôsobených zlou manipuláciou so zvieratami chovanými v stádach dojčiacich kráv, sme uverejnili na svojej webovej stránke www.zchmd.sk hlavné zásady, ktoré je potrebné rešpektovať pri práci s nimi. V minulosti boli platné pravidlá bezpečnosti práce so zvieratami (Vestník č. 182 z 13.10.1960, čiastka 80 vydaná 09.12.1960). Tento predpis bol novelizovaný, čo bolo zverejnené vo Vestníku MP a V, č. VII/2/1968, príloha 11/1968 zo dňa 07.06.1968. Od tohto obdobia nebol Vestník prepracovaný. Niektoré jeho časti sú neaktuálne, iné však majú naďalej svoje opodstatnenie.

Zväz pre chovateľov hovädzieho dobytku ako aj pre lepšie orientovanie sa chovateľskej verejnosti, uverejňuje hlavné zásady bezpečnosti práce s HD. Dodržiavaním týchto zásad budú chovatelia predchádzať výskytom pracovných úrazov v chovoch. Je potrebné uviesť, že tento materiál nenahrádza zákonný predpis, mal by však pomôcť chovateľom správne sa orientovať. Zisťovali sme aké predpisy platia v krajinách EÚ. Doteraz sme žiadny predpis nenašli. V pláne rozvoja vidieka (PRV) sú poskytované prostriedky na rekonštrukciu maštalných objektov a pasienkových prístreškov. V niektorých bodoch PRV sa hovorí aj o dodržiavaní bezpečnosti práce a welfare pre ustajnené kategórie zvierat.

Zájmové organizácie obhajujú slobodu zvierat.

Sloboda od hladu a smädu - nerušený prístup k čerstvej vode a krmivu zaručujúcimi plné zdravie a telesnú zdatnosť.

Sloboda od nepohodlia - poskytuje odpovedajúce prostredie vrátane úkrytu a pohodlného miesta k odpočinku

Sloboda od bolesti, zranenia a onemocnenia – prevenciu alebo rýchlu diagnózu a liečenie.

Sloboda od strachu a stresu – zaistenie takého prostredia a zaobchádzania, ktoré vylučujú psychické strádanie.

Sloboda prejaviť prirodzené chovanie – poskytovanie dostatočného

V platnosti je zákon o ochrane zvierat č.115 zo 4.5.1995 (jeho krátka citácia v hlavných článkoch týkajúca sa HZ). Ďalej zákon č. 322 z 9.7.2003 o ochrane zvierat chovaných na farmárske účely.(upozorniť na špecifiká zákona) V týchto zákonoch sa hovorí o ochrane zvierat, ale nie o ochrane pracovníkov, ktorí zvieratá chovajú a pracujú s nimi.

Zvieratá chované v dojčiacich stádach sú prevažnú časť roka na pasienkoch a správajú sa prirodzene. Pri manipulácii s nimi vzniká stresový stav a niektoré zvieratá môžu reagovať podráždene prípadne prejsť do útoku.

Toto je hlavný dôvod prečo sa tejto problematike venujeme na dnešnom seminári.

Zásady bezpečnej práce v objektoch pre ustajnenie zvierat a v ostatných zariadeniach slúžiacich k ich chovu.

Všeobecná časť

1. Tieto pravidlá upravujú starostlivosť o bezpečnosť a ochranu zdravia pri chove hovädzieho dobytku (ďalej len zvieratá).

2. Chovom zvierat sa rozumie ich kŕmenie, čistenie, ošetrovanie a iné zaobchádzanie s nimi vrátane prepravy. Držitelia zvierat sú povinní riadiť sa ustanoveniami Zákona o veterinárnej starostlivosti č. 39/2007, ustanoveniami správnej farmárskej praxe a požiadavkami v systéme krížových kontrol /GAEC/. V oblasti životných podmienok zvierat boli do legislatívy SR transponované predpisy ES – správna farmárska prax, nariadenie vlády SR č. 730/2002, ktorým sa ustanovujú minimálne normy ochrany teliat (smernice Rady 91/629 EHS, 97/2/ES, Rozhodnutie komisie 97/182/ES. Plnenie podmienok je v prílohe č. 2 tejto príručky).

Povinnosti majiteľov, chovateľov a ošetrovateľov HD.

3. Zodpovednosť o bezpečnosť a ochranu zdravia pri chove zvierat, za vykonanie a dodržanie opatrení uložených orgánmi štátnej veterinárnej a potravinovej správy pri prevencii alebo tlmení nákaz prenosných na ľudí **zodpovedajú majitelia a farmári.**

Majitelia a farmári (ďalej len chovatelia) sú povinní sa oboznámiť so znením týchto pravidiel.

4. Chovatelia sú povinní zabezpečiť ošetrovateľom ochranné pracovné pomôcky, hygienické zariadenia a potreby, ktorých poskytovanie upravuje zákonník práce. Chovatelia sú povinní poskytovať ochrannú obuv a odev pre všetky osoby, ktoré vstupujú do fariem a objektov, v ktorých sú zvieratá chované.

5. Ošetrovateľmi môžu byť len pracovníci starší ako 16 rokov, telesne a duševne spôsobilí, oboznámení s pracovnými postupmi pri chove zvierat, nie sú podľa lekárskeho posudku nositeľmi choroboplodných zárodkov a nákaz prenosných z človeka na zvieratá. Vekové obmedzenie uvedené v predchádzajúcej vete sa nevzťahuje na učňov, ktorí vykonávajú práce pri chove zvierat pod odborným dozorom.

6. Chovatelia, ošetrovatelia a osoby, ktoré prichádzajú do styku so zvieratami (insemináčni technici, veterinárni pracovníci, plemenárski konzultanti atď.), sú povinní:

- rešpektovať predpisy a pokyny na dodržiavanie bezpečnosti a ochrany zdravia pri práci, ako i zásady bezpečného chovania sa na pracovisku a určené pracovné postupy,
- používať pri práci ochranné pracovné prostriedky a pomocné pracovné zariadenia potrebné pri ošetrovaní zvierat a manipulácii s nimi,
- raz v roku sa podrobiť pravidelnej lekárskej prehliadke,
- majitelia a chovatelia sú povinní vytvárať technické zabezpečenie pre bezpečnú manipuláciu so zvieratami, raz v roku zorganizovať školenie o bezpečnosti pri práci o čom vyhotovuje písomný záznam.

7. Pri zooveterinárnych úkonoch uskutočňovaných na zvieratách majitelia a chovatelia po dohode so zmluvnými službami poskytujú primeraný počet pomocníkov. Pri manipulácii s chorými zvieratami sa pomocníci riadia pokynmi veterinárneho lekára.

8. Priblíženie k zvieratám a zaobchádzanie s nimi musí byť pokojné a rozhodné a musí mu predchádzať upozornenie hlasom. K chorým, ležiacim a poraneným zvieratám sa približujeme podľa pokynov veterinárnych pracovníkov.

9. Zvieratá, ktoré ohrozujú bezpečnosť ošetrovateľov a okolia, po zistení týchto vlastností musia byť z chovu vyradené a následne utratené. Zvieratá s vysokou plemennou hodnotou musia mať stáleho ošetrovateľa. Pri zmene ošetrovateľa je chovateľ povinný oboznámiť nového ošetrovateľa s vlastnosťami týchto zvierat.

10. Týranie, dráždenie zvierat a nenáležité zaobchádzanie s nimi je zakázané.

Ošetrovanie a preprava zvierat.

11. Kŕmenie zvierat sa vykonáva podľa odborne vypracovaných pracovných poriadkov s presným časovým ohraničením. Pri čistení zvierat alebo pri ich priväzovaní je treba rátať s náhlym pohybom zvierat. K zvieratám nepristupujeme z tej strany, kde je nebezpečenstvo pritlačenia o stenu, ohradu alebo stĺp. Čistenie zvierat sa robí z boku zvierat smerom od hlavy dozadu.

12. Vodením zvierat sú poverené osoby fyzicky zdatné, použitím ohlávky, na ktorej je upevnený vodiaci remeň, povraz alebo vodiaca tyč. Používanie reťazí na vodenie zvierat sa zakazuje. Predvádzanie mladých zvierat robíme v sprievode starších skúsených zvierat.

13. Ošetrovanie paznechtov a odrohovanie môže robiť len osoba s predpísanou kvalifikáciou za pomoci poverených pracovníkov, použitím fixačných klietok .

14. Vedenie a hnanie zvierat (stádo) po komunikáciách je potrebné zabezpečiť doprovodom s použitím výstražného značenia.

15. Pri preprave zvierat po železnici, motorovým vozidlom (vrátane prívesného vozidla) alebo iným dopravným prostriedkom, musí zvieratá sprevádzať osoba k tomu účelu poverená. Pred naložením zvierat sa presvedčíme, či plocha dopravného prostriedku nie je poškodená alebo z nej

nevyčnievajú ostré predmety. Dlážka musí byť dostatočne pevná a protišmykovo vybavená. Počet a hmotnosť prepravovaných zvierat zodpovedá nosnosti dopravného prostriedku. Dopravné prostriedky musia byť upravené takým spôsobom, aby sa zamedzilo vypadávaniu steliva a výlučkov. Prepravná plocha vozidla je rozdelená otvárateľnými prepážkami. Za bezpečné vybavenie dopravného prostriedku a prepravu zvierat zodpovedá prepravca. Na prepravu zvierat prepravovaných viac ako 8 hodín je potrebné použiť vozidlá so špeciálnou úpravou. Prepravná plocha musí byť vzhľadom k ročnému obdobiu dostatočne vetraná.

16. Pred nakládkou musia byť zvieratá veterinárne vyšetrené a na ich prepravu je vydané veterinárom prepravné povolenie.

17. Pri ukončení prepravy, vyložení zvierat, je potrebné previesť vyčistenie dopravného prostriedku a jeho dezinfekciu.

18. Pri preprave veľkých zvierat traktorovými prívesmi alebo nákladnými autami, môže byť sprievod jedine v kabíne vozidla.

19. Nakladanie zvierat sa robí pomocou stabilnej alebo pojazdnej (prenosnej) rampy.

Prenosná nakladacia rampa musí byť protišmykovo upravená a zabezpečená proti prevážaniu.

20. Nakladanie a vykladanie zvierat môžu robiť len osoby k tomu určené, poučené o správnom zaobchádzaní s nimi. Úkon nakladania a vykladania robia najmenej dvaja pracovníci.

21. Vstupovať do zariadení slúžiacich pre ustajnenie zvierat a iných priestorov vyhradených zvieratám (napríklad: výbehy, ohraničené pastviny) môžu len chovatelia, ošetrovatelia a osoby chovateľom na to určené. Ostatné osoby môžu do týchto priestorov vstupovať len v sprievode chovateľa alebo chovateľom na to určenou a poučenou osobou za podmienky dodržania veterinárnych predpisov.

22. V zariadeniach pre ustajnenie a chov treba najmä pri obsluhu zvierat zachovávať pokoj, stanovený pravidelný denný režim, dodržiavať poriadok. Chodby v týchto zariadeniach musia byť voľne priechodné a ich dlážky zdrsnené.

23. Zariadenia pre ustajnenie a chov je prevádzkovateľ povinný vybaviť dostatočným počtom osvetľovacích telies zodpovedajúcich bezpečnej prevádzke a zabezpečiť dostatočné vetranie. Vedenie a vypínače elektrického prúdu v týchto zariadeniach musia byť podľa platných predpisov, vodotesné, dostatočne chránené proti poškodeniu.

24. Všetky objekty, v ktorých sú zvieratá ustajnené, musia byť vybavené hasiacimi prístrojmi a tabuľkami „Zákaz fajčiť“ a „Nepovolaným vstup zakázaný“. V prevádzkach kde sú umiestnené a používané vykurovacie telesá na tuhé alebo tekuté palivá, musí byť v ich blízkosti udržiavaná čistota a pri odchode z pracoviska musí byť oheň uhasený.

25. Chemikálie, dezinfekčné prostriedky a pomocné materiály musia byť uskladnené vo zvláštnych skladoch viditeľne označených, do ktorých nepovolané osoby nemajú prístup. O príjme a výdaji chemikálií je vedený denník.

26. Osoby, ktoré pracujú s jedmi alebo zdraviu škodlivými látkami, musia byť oboznámené s používaním týchto prostriedkov. Pri práci s dezinfekčnými prostriedkami a ostatnými zdraviu škodlivými látkami, musia používať pracovníci ochranné prostriedky a počas práce s chemikáliami sa nesmie jesť, piť alebo fajčiť. Po práci alebo pred jedlom si treba riadne umyť ruky a vypláchnuť si ústa.

27. Pri vzniku požiaru v maštalnom objekte, v ktorom sa nachádzajú zvieratá, sa snažíme podľa možností vyvieŕ alebo vyhnať najprv plemenného býka, teľné plemennice a nakoniec ostatné zvieratá. Pri vyhnaní zvierat z maštale zaistujeme vstup do objektu, pretože zvieratá majú tendenciu sa vrátiť späť do objektu. Zvieratá sa snažíme odvieŕ podľa možností ďalej od horiaceho objektu smerom proti vetru. Pri individuálnom vyvážaní fixovaných zvierat sa snažíme im zakryť hlavu. Pri požiaroch majú zabezpečovať záchranu predovšetkým osoby na ktoré sú zvieratá zvyknuté.

28. Pastieri zvierat musia byť poučení ako sa majú správať na pasienkoch so zvieratami v období výskytu búrok. Pri príchode búrky sa snažíme stádo pasúce sa na voľnom priestranstve zahnať do ohrady alebo oplôtku. Pri údere blesku sa zvyšuje zemné napätie. Cez zvieratá pohybujúce sa na štyroch končatinách prebehne elektrický oblúk, ktorý ich usmrťí. Človek stojací v blízkosti úderu blesku nesmie robiť kroky, čím sa vyvaruje prechodu elektrického oblúku (doporučuje sa nekráčať ale stáť znožmo pokiaľ neklesne zemný odpor). Neukrývame sa pod osamelo stojace stromy na voľnom priestranstve.

Plemenné býky

1. Plemenný býk /ďalej len býk/ je zviera, ktoré bolo uznané výberovou komisiou za plemenné o bol mu pridelený štátny register, podľa ktorého je evidované v banke plemenných býkov. Plemenný býk sa používa v insemináčnych staniách za účelom odberu spermy a v prirodzenej plemenitbe. Býk má v nosnej prepážke osadený kovový krúžok, pomocou ktorého je uchytený na vodiacej tyči. Rohaté plemená býkov je možné fixovať za pomoci kovových kruhov upevnených na rohoch zvieratá. Býkov je možné fixovať pri kŕmnych žľaboch pomocou pevných ohlávok alebo obojkov. Kovové krúžky na kŕmnych žľaboch sú z dostatočne pevného materiálu zaisteného proti vytrhnutiu.

2. Pri práci s býkom, pri veterinárnych úkonoch, vyvážaní do výbehov, odväzovaní a priväzovaní býka, je okrem ošetrovateľa prítomný ešte jeden pracovník aby v prípade potreby poskytol ošetrovateľovi pomoc.

3. Pri obsluhu býka na stojisku musí ošetrovateľ, ktorý k býkovi pristupuje, zviera osloviť a postarať sa o to, aby sa býk postavil šikmo stranou a tak si zabezpečil voľné miesto pre obsluhu.

4. Pri ošetrovaní paznechtov je treba býka zabezpečiť priviazaním o nosný krúžok /povrazom alebo remeňom/. Okrem paznechtára je prítomný ošetrovateľ a pomocník. Na fixovanie býka je možné použiť fixačnú klietku, pomocou ktorej zviera bezpečne ošetríme.

5. Na bezpečné ovládanie býka slúži nosný krúžok, ktorý sa nasadzuje zvieratú vo veku 10 mesiacov. Nosný krúžok nasadzuje veterinárny lekár, vymeniť ho môže aj iný skúsený pracovník. Nosný krúžok môžeme zachytiť poistným remeňom alebo retiazkou upevnenou okolo rohov. Tesne po osadení nosného krúžku býka za nosný krúžok nefixujeme ale počkáme, až sa nosná prepážka zahojí a býk si na krúžok zvykne. Pri strate krúžku nosná prepážka zarastie a úkon osadenia musíme zopakovať.

6. Býk je vedený na vodiacej tyči, ktorá je bezpečne zapnutá do nosného krúžku. Pri nasadení vodiacej tyče sa býk fixuje pomocou háčku. Pri vedení býka musí ísť ošetrovateľ vždy po jeho strane tak, aby zviera neustále ovládal. Namiesto vodiacej tyče je pri vedení býka možné použiť lano, pevný remeň v dostatočnej dĺžke. V tomto prípade musia býka viesť dvaja ošetrovatelia, každý z jednej strany. Pri použití ohlávky je vodiaci materiál zasmykovaný na krúžku ohlávky a musí byť prevlečený cez nosný krúžok (na uchytenie sa používa aj kovová karabína). Temperamentnejšie býky vedieme pomocou dvoch ošetrovateľov.

7. Pri vedení býkov do výbehov alebo na pasienok, musí mať vždy ošetrovateľ, ktorý vedie býka, ešte jedného pomocníka. Býky vo veku jedného až dvoch rokov možno viesť na ohlávke a pevnom povraze, pričom býka treba zabezpečiť tiež povrazom prevlečeným cez nosný krúžok. Býky so sklonom k zlozvykom je možné vodiť len na vodiacej tyči. Vedenie býkov na výstavách je možné zveriť len zaškoleným a skúseným ošetrovateľom.

8. Býk používaný na pripárovanie v prirodzenej plemenitbe sa voľne pohybuje v stáde plemenníc. Vo väčších stádach môže pôsobiť skupina býkov. Pre potreby manipulácie s býkmi v voľných prevádzkach a pasienkoch pristupujú k býkom najmenej dvaja zaškolení ošetrovatelia. Býky, ktoré nie sú naučené na vodenie, ako aj býky pôsobiace v stádach, nefixujeme za nosné krúžky, ale manipulujeme s nimi voľne preháňaním bez fixácie.

9. O spôsobe hromadného predvádzania rozhoduje chovateľ, ktorý na to dal príkaz.

Hromadné predvádzanie sa používa pri navykaní mladých býkov na vodenie, alebo počas špecializovaných výstav. Skupina býkov sa pripúta navzájom medzi sebou systémom obojok alebo ohlávka - nosný krúžok. Koncový býk z ľavej strany je vedený pomocou tyče. Pred hromadným predvádzaním sa musia býky zväzovať na vývázisku. Stojisko výváziska musí byť pevné, pokiaľ možno dláždené protišmykovými dlaždicami. Pri hromadnom predvádzaní nesmú byť býky pripútané navzájom, iba za nosné krúžky, pripojenie sa musí urobiť systémom – obojok alebo ohlávka - nosný krúžok, ohlávka - nosný krúžok. Prepojenie je možné robiť aj použitím kovovej tyče opatrenej karabínami. Pri hromadnom predvádzaní musí sa býk, ktorý je na kraji ľavej strany, viesť na vodiacej tyči alebo pevnej oprate. Na tento ľavý okraj umiestňujeme býka najlepšie voditeľného.

10. Zapriahanie plemenných býkov do vozov je zakázané.

11. Ošetrovateľmi plemenných býkov môžu byť len muži starší ako 18 rokov.

12. Býka musí ošetrovať stály ošetrovateľ a pri zmene ošetrovateľa musí byť nový ošetrovateľ podrobne oboznámený s vlastnosťami býka.

13. Býky miernej povahy môžu byť ustajnené v boxových maštaliach alebo samostatných boxoch pri ustajnených kravách. Každý box musí byť opatrený voľným priechodom do boxu, alebo musí mať chránené miesto v rohu boxu. Do boxu vstupuje ošetrovateľ za prítomnosti ďalšej osoby. Pri obsluhu musí byť býk uviazaný. Pri vyhánaní býka z boxu do výbehu treba otvárať dvere z vonkajšej strany smerom do výbehu. Medzi jednotlivými výbehmi a pri múre maštale musí byť voľný prechod, aby mohol ošetrovateľ pri otvorení dvier z boxovej maštale do výbehu bezpečne prejsť do iného voľného výbehu alebo mimo výbehu.

14. Pri pristupovaní k býkovi vo výbehu alebo v pasienkovom hospodárstve, ho upozorníme najprv na svoju prítomnosť. Až keď býk zareaguje, môžeme pristúpiť k jednotlivým pracovným úkonom. K býkom na pasienku pristupujú dvaja ošetrovatelia. Pre prípad že býk zaujme výstražný postoj, majú ošetrovatelia v ruke palicu. Býkov, ktorí pôsobia vo voľne sa pasúcich stádach, oddeľujeme od stáda v spevnených ohradách použitím naháňacej uličky, kde býka oddelíme od plemenníc. Po uchytení býka na vodiacu tyč zviera odvádzame do ustajňovacích priestorov. Pri použití vodiaceho lana zabezpečíme jeho dostatočnú dĺžku. Vodiace lano sa nesmie omotávať okolo rúk, ale voľne držať v zovretej dlani.

15. Pri privádzaní rukej plemennice do boxu k býkovi za účelom individuálneho pripravovania, sú prítomní dvaja ošetrovatelia (pripárovanie z ruky). Pri vyhánaní plemennice od býka z boxu zvýšime opatrnosť pred jeho prípadným útokom. Box s ustajneným býkom môžeme rozdeliť na dve polovice a tým zvýšime bezpečnosť pri vŕhnutí a vyhánaní plemennice z boxu. Pri skupinovom pripravovaní vo výbehoch alebo samostatných kotercoch s ustajnenými plemennicami, oddeľujú býka od skupiny minimálne dvaja ošetrovatelia. Pri háremovom spôsobe pripravujú v stáde minimálne dva býky. Oddelenie býkov od stáda plemenníc po skončení pripravovania robia minimálne traja ošetrovatelia. Temperamentné býky oddeľujeme od stáda cez naháňacie uličky. Agresívne býky z chovu vyradujeme.

16. V období telenia kráv nemôže byť plemenný býk ustajnený spolu s teliacimi sa kravami.

17. Na budovách, ohradách, výbehoch, pasienkových areáloch, v ktorých sa nachádzajú býky, umiestnime označenie „Zákaz vstupu - plemenný býk“.

18. K plemenným býkom nemôžu pristupovať osoby, ktoré požili alkoholické nápoje.

19. Chovatelia a majitelia býkov sú povinní raz v roku uskutočniť školenie ošetrovateľov o správnej manipulácii s hovädzím dobytkom a osobitne s plemennými býkmi používanými v prirodzenej plemenitbe.

20. Pri vzniku požiaru v maštalnom objekte v ktorom sa nachádzajú zvieratá, sa snažíme podľa možnosti z objektov vyviešť alebo vyhnat najprv plemenného býka, telné plemennice a nakoniec ostatne zvieratá. Pri vyhnaní zvierat z maštale zaisťujeme vstup do objektu, pretože zvieratá majú

tendenciu sa vrátiť späť do objektu. Zvieratá sa snažíme odvieť podľa možností ďalej od horiaceho objektu.

Ostatný hovädzí dobytok

1. Ostatný dospelý hovädzí dobytok musí byť v maštali – pokiaľ nejde o voľné ustajnenie - pevne a bezpečne uviazaný. Býkom vo výkrme sa neosádzajú nosné krúžky. Pri väznom spôsobe ustajnenia mladých rastúcich zvierat kontrolujeme uviazanie tak aby nedošlo k zarastaniu reťaze do krku. V maštaliach s voľným ustajnením je potrebné pri vstupe do objektu najprv skontrolovať, či neprišlo k otvoreniu kotercoch a následne voľnému pohybu zvierat po chodbách. Vstupy do objektov musia byť opatrené uzatvárateľnými bránami, aby nedošlo k úniku zvierat do voľného priestoru (kontrola strážnou službou v nočných hodinách).

2. Kravy a jalovice ustajnené vo voľných kotercoch, prípadne na voľnej pastve, ktoré sú v ruji, treba pripúšťať riadne fixované v pripúšťadlách .

3. Pri inseminačných a veterinárnych úkonoch musí byť prítomný na zabezpečenie riadneho fixovania zvierat a ďalší pracovník.

4. Odrohovanie zvierat môže robiť len odborne spôsobilý pracovník. Dospelé zvieratá možno odrohovávať len po predchádzajúcom použití vhodných prostriedkov na miestne znecitlivenie.

5. Ošetrovateľ dobytky musí mať k dispozícii pre fixáciu zvierat nosný škripec alebo fixačné kliešte.

6. Ošetrovatelia, pracujúci v pôrodniciach kráv musia byť poučení o správnom vedení priebehu pôrodu. Pôrodník musí mať k dispozícii pôrodné povrazy, vodu a dezinfekčné prostriedky. Vo veľkochovoch si môžu chovatelia zabezpečiť pôrodnú páku, zariadenie na zdvíhanie kráv pri uľahnutiach po pôrode, fixačné popruhy zakladané po reponovaní výhrezu maternice. Ťažké pôrody a rôzne liečebné úkony vykonáva veterinárna služba v spolupráci z chovateľom. Chovateľ sa riadi pokynmi veterinára.

Pri *telení kráv v stádach* dojčiacich kráv vo voľných kotercoch zvýšime opatrnosť pred napadnutím otelenou kravou, ktorá si chráni svoje teľa (zakladanie ušných visačiek).

7. Pri manipulácii so zvieratami (vyháňanie na pasienky, preháňanie medzi objektmi, odstav teliat od dojčiacich kráv, nakladanie na prepravné prostriedky a. p.), nekričíme na ne a zbytočne ich nestresujeme. Pred touto činnosťou je potrebné, aby chovateľ jednotlivým pracovníkom vymedzil priestor, v ktorom budú zvieratá usmerňovať pri ich voľnom pohybe. Elektrický bič požívame len v krajných prípadoch.

8. Zvieratá hladné a smädné sa ťažko ovládajú. Zvieratá určené na utratenie sa 12 hodín pred porážkou lačnejú. Manipulácia s nimi si vyžaduje zvýšenú opatrnosť.

9. Pri celoročnom chove zvierat s prístupom do voľného terénu dbáme na to, aby sa teľatá v zime nedostali do vysokého snehu, v ktorom sa „utopia“ / naberie sa im sneh do nozdier a môžu sa zadusiť.